

דאזלה איזי בכרעה וטבלה...בהדי דקאזלה שדיתא, וכי תימא דילמא אשתייר...' – משמע דאם היא הלכה ברגליה הוציאה לחוץ כל הש"ז ולא חוששים שמא נשאר – ומותרת בתרומה (רמב"ן, ר"א בשמו [וע"ש אם יש לחלק בין הילוך מרובה למועט]). וי"א שחוששים שמא נשאר ולא פלטה הכל, אלא כוונת הגמרא היתה שא"כ לא דיבר בזה רבא (רמב"ן בשם 'ש מפרשים' אבל דאם 'לאו מילתא היא', אך כל הראשונים החזיקו בשיטה זו, ע"י לעיל).

הטור (סו"ס קצו) כתב: והרמב"ן כתב דהוא הדין נמי אם הלכה ברגליה – פלטה כל הזרע. ולא נהירא לאדוני אבי הרא"ש ז"ל. עכ"ל. וי"א דא"כ ראוי לאשה שתזהר שלא תלך ברגליה הרבה או במרוצה ג' ימים אחר התשמיש שסמוך לטבילתה – דעכ"פ יש חשש שיפליט הזרע ולא תוכל להתעבר (מהרש"ל, דרישה, ב"ח, באר הגולה, מג"א סי' תרו ס"ק ח). אך יש חולקים בזה שהזרע שראוי להתעבר ממנו – נקלט מיד ולא יצא, ומה שלא נקלט – כבר לא תתעבר ממנו בדרך כלל (כרתי ופלתי, וע"ע מהר"י שפירא באריכות, ושיעורי שבט הלוי עהשו"ע שם, וטהרת הבית ח"ב עמ' תלה-תלח).

דאזלה איזי בכרעה' – לשיטת הרמב"ן דלעיל קשה, למה הוסיף משה רבינו ע"ה יום אחד מדעתו לפני מתן תורה משום פולטת ש"ז (ע"י בסוגיא פ"ט דשבת), הרי ודאי שכולם היו הולכות ברגליהן ופלטו כבר כל הש"ז ומה החשש? אלא ע"כ דחיישינן שמא אשתייר (ערוך לנר). ויש לדחות, דאמנם יכולות כל הנשים ללכת ברגליהן ואז אין חשש של פולטת ש"ז, אבל חשש משום החולות שאינן יכולות ללכת, ויטבלו אותן במטתן, לכן הוסיף יום אחד מדעתו כדי שיהיו להן ו' עונות לפני מתן תורה שתפלטנה הש"ז, ותטבלנה ותהינה טהורות (אמנם תהינה טבולות יום – אבל סבר משה שיכולות לקבל כך התורה). אמנם הקב"ה לא גזר כן מלכתחילה כי גזר לרפאות את כל החולים לפני מתן תורה, וממילא בערב מתן תורה כולן הצליחו ללכת ברגליהן ולפלוט הש"ז ולטבול מיד, והעריב שמשן בליל מתן תורה ולמחרת קבלו התורה, ללא שהוצרכו להיות טבולות יום, אבל משה לא ידע זאת מראש לכן הוסיף (חתם סופר).

דף מב

במתהפכת ... שאינה מתהפכת' – רש"י הביא שני פירושים: או שמתהפכת אחרי הטבילה – ואז פולטת הש"ז ושוב טמאה, או שמתהפכת בשעת התשמיש – ואז הזרע לא נקלט בבת אחת ואינה יכולה להפליטו קודם הטבילה ויוצא אח"כ לאט לאט, אבל אם אינה מתהפכת בשעת תשמיש – נקלט הזרע בבת אחת ויכולה להפליט כולו ולטבול, ושוב אין מה שייפלט אפי' אם תתהפך אחר כך. רוב הראשונים פ"י כהפירוש הראשון ברש"י (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, ר"ן, ר"א, רשב"ן). והרמב"ם (דלעיל) כתב להדיא כפי' שני, שמתהפכת בשעת תשמיש [אלא דלדידה י"ל דבאינה מתהפכת כבר לא יצא הש"ז כלל, ודלא כפרש"י שיצא בב"א (דרך אמונה)], וכ"כ הרדב"ז ומהר"י קורקוס (שם) ושכן נראיתה נכונה השיטה. ובדעת הראב"ד: הרדב"ז כתב דמשמע כפי' ראשון, ומרכבת המשנה כתב דמשמע כפי' שני, ובדרך אמונה כתב דאין שום משמעות לא לכאן ולא לכאן. ובמאירי בתחילה כתב כפי' שני ואח"כ כפי' ראשון, ואולי ס"ל דגם הרמב"ם שכתב 'בשעת תשמיש' הכוונה משעת תשמיש ואילך (דרך אמונה).

ת"ר, הנדה והזבה... אי בימי נדה נדה, אי בימי זיבה זיבה... הב"ע בלידה יבשתא' – ע"י קובץ 'בנתיבות ים' ח"ה עמ' קכד.

(ע"ב) 'כי הוא דאתא לקמיה דרבא ..' – צריך להבין מה סבר השואל, כיון שידע שלידיה רגילה מלים בשבת, וכל שאלתו היתה על יציאת הראש, א"כ איך רצה לשמוע תשובה על זה מרבא בלי שסיפר לו המעשה. וי"ל שהשואל סבר שאם הולכים אחרי יציאת הראש, היו צריכים להחמיר משום חומרא דשבת שלא ימולו בשבת כלל אא"כ שברור כשמשל לא יצא ראשו קודם, ולכן כששאל בסתם אם מלים בשבת והשיב לו רבא בפשיטות שכן, הבין שלא חוששים כלל ליציאת הראש אפילו כשיודעים שיצא ראשו קודם השבת, דלידת כל הגוף היא הקובעת (מהראנ"ח בדרשותיו 'הנותן אמרי שפר' פרשת תוריע דמ"ו ע"ד, פתחי נדה).

'שמעית ולד דצויין אפניא דמעלי שבתא' – הרמב"ם לא הביא דין זה ששמעתו בוכה הוי הוציא ראשו חוץ לפרוודור, בין בהל' נדה (איסורי ביאה) ובין בהל' מילה, ותמהו האחרונים למה השמיט דין פשוט בגמרא ללא חולק בזה (נודע ביהודה בתש"ח"ב יו"ד סי' קכ, ערוך השלחן סי' קצד סעי' גב, משחת אהרן בסוגיא). ויש שכתב דהרמב"ם בגודל חכמתו בחכמת הרפואה ידע שיתכן גם שיבכה העובר בתוך מעי אמו בלי לצאת חוץ לפרוודור, לכן ביאר מש"כ הגמרא 'צויין' דהיינו שמוציא קול צלול, וכל עוד הוא במעי אמו קולו עמום כקול הברה, וזמש"כ הרמב"ם בפשיטות דהכל תלוי בהוצאת הראש – דאז ודאי נגמרה לידתו. אמנם יתכן גם לומר שכשהוא ממש בתוך בטן אמו הוא יכול לבכות, ובדרך יציאתו שוב אינו יכול מחמת הלחץ והדוחק – עד שיוצא החוצה ששוב יכול לבכות (שו"ת משיבת נפש יו"ד סי' כב אות לב, הובא בטהרת הבית ח"ב עמ' עג).

ומרן בשו"ע (סי' קצד סעי' יב, וסי' רסב סעי' ד) פסק בפשיטות שאם שמעו את התינוק בוכה – נחשב ללידה, הן להל' נדה והן למנין ימי מילה. והרמ"א הוסיף את דברי הראב"ה ואור זרוע דהיינו רק אם היתה מקשה לילד, אבל אם היתה שומעת אותו כדרכה ולא הרגישה מחושים כלל, והרגישה שלא הוציא ראשו – אין מונים אלא מיום הלידה. ועי' היטב בבית יוסף (סוסי" קצד) ובב"ח שם דגם מרן השו"ע מודה לזה, ובספר מכשירי מילה (פרק ב סעי' כג) העיר על לשון הרמ"א 'ויש אומרים' כאילו זו מחלוקת. וע"ע באריכות בכל ענין זה בשו"ת גנת ורדים יו"ד בקונטרס 'מלחמת מצוה', שו"ת פנים מאירות (ח"א סי' ז), ברכי יוסף (יו"ד סי' רסו ס"ק ה) וטהרת הבית (ח"ב עמ' עב-עג).

'וכל מילה שלא בזמנה אין מחללין עליה את השבת' – ואפילו ספק בין השמשות נמי, כדאיתא בשבת (קלו ע"א), וסומכין על הנשים ואפילו להקל ולחלל את השבת, דעד אחד נאמן באיסורים, וכן המנהג. ומיהו צריך שיעידו שנולד בלידה ברור. וליציאת ראש חוץ לפרוודור קודם לכן לא חיישינן מסתמא (ריטב"א, ועי' במהדיר שם שכתב שהביא שמפורש בירושלמי ראש השנה פ"ב ה"א רבי אמי מל ע"פ נשים, ושכ"כ שבלי הלקט הל' מילה סי' ד בשם הירושלמי. ומש"כ בדברי אמת או"ח סי' א בשם שו"ת מהרש"ם אהע"ז סי' רח ושו"ת מהר"ש אהע"ז סי' מא דנשים אינן נאמנות לומר שנולד בשבת – צ"ע. והנה לשיטות הראשונים דאין אשה נאמנת באיסורים היכא דלא הוי בידה [עי' שו"ת מהר"י ווייל סי' כה דברי אמת שם], י"ל דיבארו הירושלמי הנ"ל כהתשב"ץ ח"א סי' פד דנשים נאמנות משום דלא אפשר בלאו הכי, כמו בסימני בגרות, ע"ש. אמנם הריטב"א הנ"ל אויל לשיטתו בכתובות עב ע"א דאשה נאמנת באיסורין, ודחה שם דברי האומר שאשה אינה נאמנת באיסורין, וע"ע ריטב"א גיטין ג ע"א). ואע"פ שאיסור שבת הוי איתחוק איסורא, י"ל ע"פ הריטב"א ביבמות פח ע"א, דהיכא דבלי הנאמנות הוי ספק – עד אחד נאמן כמו בנתערבו חתיכות איסור בהיתר, ורק בחזקת אשת איש או בחזקת טבל אינו נאמן להוציא מהחזקה הקודמת. ובטעם שלא חוששים שהוציא ראשו חוץ לפרוודור לפני שבת – עי' שו"ת מהר"ש שם, ובכנה"ג יו"ד סי' רסו בהגה"ט ס"ק י, ולבושי שרד שם על הט"ז ס"ק ח).

רש"י ד"ה דצוין ... 'בתוך המעיים' – פשוט דאין הכוונה בתוך המעיים ממש, דהרי העובר אינו נמצא כלל במעיים, אלא מצוי שקוראים לפנים הגוף בשם 'מעיים', וזה אינו צריך לפנים כלל. אלא שעכ"פ גם בתוך הרחם לא מצוי שהתינוק יבכה [עי' לעיל], והרי הגמרא עצמה כתבה שראשו מחוץ לפרוודור, אלא כוונת רש"י 'בתוך המעיים' היינו בתוך הבית החיצון (עי' פתחי נדה).

'אותו מקום של אשה ... נפקא מינה כגון שתחבה לה חבירתה כזית נבלה באותו מקום' – צ"ע למה לא אמר נפק"מ כגון שטבלה אחר נדה או זיבה או לידה ויש לה דם דאותו מקום מקודם טבילה, וכדלעיל ע"א במימרא דרב יולדת שירדה לטבול, דאי בלוע הוי – אינה טמאה עד שיצא לחוץ ממש, ואי בית הסתרים הוי – אע"פ שלא יצא לחוץ טמאה משום משא, דדם נדה וזיבה מטמא במשא כדתנן פ"א דכלים (הלכה למשה, ועי' חתם סופר ושארית ישראל).

'דתחב לו חבירו' – פרש"י: דאי תחב הוא לעצמו, איטמי ליה במגע. עכ"ל. וצ"ע דיתכן ציור שלא ייטמא במגע, כגון שתחב בעצמו ע"י קיסם וכדו', ויותר היה צריך רש"י לומר שאם תחב לעצמו אי אפשר שלא יסיט, והוה ליה נושא קודם שיכניסנו (הלכה למשה, ועי' חתם סופר). לשון 'מגע' שברש"י הוא מגומגם קצת, דמ"מ יש נפק"מ בכיבוס בגדים, דלרבא צריך כיבוס בגדים משום בית הסתרים, ולאביי א"צ דהוי טמאה בלועה ומשום האי נגיעת אדם לא בעי כיבוס בגדים כמש"כ התוס' להלן ד"ה מה ת"ל. אלא ע"כ כונתו שאם תחב הוא בעצמו לפיו – נטמא במשא בנשיאת ידו עם הנבלה לפיו (שארית ישראל). וצ"ע ק למה לא פרש"י כן על 'תחבה לה חבירתה' דלעיל (פתחי נדה).

'מקום נבלת עוף טהור ... אביי אמר בלוע הוי, רבא אמר בית הסתרים הוי' – י"א שרבא מודה בסוף בית הבליעה, ולא נחלק אלא בתחילתו, ולפ"ז הלכה כרבא, כי יכול לתרץ הברייתא שהביא אביי דאירי בסוף בית הבליעה (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א בפי"א, ר"ן, תוס' הרא"ש. וכ"פ הרמב"ם פ"א מהל' טומאת מת ה"ג). אמנם יש מפרשים שרבא סובר שכל בית הבליעה הוי בית הסתרים, ולפ"ז הלכה כאביי, דברייתא מסייעתו. ומה שלא מנוהו ב'יע"ל קג"ם' – כיון שלא מונים מקומות שיש ברייתא מפורשת כאביי (ריטב"א בפי"ב וכתב 'ואע"ג דפשוטא דסוגיין משמע כי האי פירושא טפי – מסתבר כפירוש קמא', ועי' יד מלאכי סי' קנד, ליקוטי הלכות [לחפץ חיים, יח ע"א אות י], ובמהדיר על הריטב"א שם).

'בלוע ... בית הסתרים' – עי' קובץ 'בנתיבות ים' ח"ה עמ' קל.

דף מג

רבא אמר אפילו תימא במטלית רכה, כיון דעקר עקר' – הרמב"ם (פ"ז מהל' תרומות ה"ד) כתב בסתם שאוחז באמתו, ולא כתב במטלית עבה או רכה, ובפשטות פסק כרבא דאפי' במטלית רכה, אלא שלא הוצרך לכתוב כן, דודאי כוונת רבא שאפילו בידו שרי, שהרי ביאר טעמו דכיון דעקר עקר (מהר"י קורקוס עהרמב"ם שם). ואפשר עוד דמטלית שהזכיר רבא אינו משום חימום אלא משום נקיות הוא, שצריך ליהרר שלא יגע בידיו באמה, כי אם יגע לא יוכל לברך ברכה אחרונה עד שיטול